

2. Підкресліть речення, що містять основні положення (тези).

3. Опустіть всі вставні речення в абзаци, вставні слова в реченні і описові (підрядні) речення.

4. Опустіть другорядні визначення.

5. Замініть в реченнях описи або підрядні речення об'ємними словами (наприклад: unequalled, available).

6. Визначте речення, що містять ілюстративний матеріал (прикладні, цифрові дані, опис експериментів).

7. Опустіть приклади, окрім фактів (або даних), в яких міститься важлива інформація.

8. Опустіть факти, які логічно слідують із вищесказаного.

9. Опустіть всі повтори.

10. Узагальніть 3-5 речень в одне.

11. Випишіть ключові слова (словосполучення).

12. Перегрупуйте ключові фрагменти тексту.

Головною метою контролюючого етапу є вдосконалення мовленнєвих умінь реферування і коригування складеного тексту.

Отже, обгрунтовані етапи і запропонований алгоритм вправ, що супроводжує кожен етап, допоможуть виклада-

чеві немовного ВНЗ навчити студентів реферувати англomовний текст.

Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо в обгрунтуванні умов, що сприяють ефективному навчанню студентів реферування англomовних текстів.

Список використаних джерел:

1. Аннотирование и реферирование : пособие по английскому языку / Г.И. Славина, З.С. Харьковский, Е.А. Антонова, М.А. Рыбакина. – М. : Высш. шк., 1991. –156 с.
2. Варенко В.М. Референтна справа : навчальний посібник / В.М. Варенко. –К. : Кондор, 2008. – 212 с.
3. Вороніна К.В. Основи перекладацького анування і реферування текстів різних типів і жанрів : навчальний посібник / К.В. Вороніна. –Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 120 с.
4. Егорова Е.К. Основы аннотирования и реферирования английского текста : методические рекомендации [для преподавателей и студентов] // Е.К. Егорова, С.И. Калинина. – М., 1974. –16 с.
5. Маркушевская Л. П. Аннотирование и реферирование : методические рекомендации для самостоятельной работы студентов / Л.П. Маркушевская, Ю.А. Цапаева. – СПб. : СПб ГУ ИТМО, 2008. – 51 с.

УДК 371.133.13

Л.С. Перетяга

ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З БУДОВОЮ І РОБОТОЮ ГОЛОСОВОГО АПАРАТУ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП В РОБОТІ НАД ГОЛОСОМ

Анотація. У статті висвітлено питання розповсюдженості порушень голосу серед педагогів. На думку автора однією із головних причин виникнення проблем з голосом у педагогів є недостатня підготовленість майбутніх учителів до голосових навантажень. Розкрито необхідність оволодіння голосовою культурою майбутніми вчителями під час навчання в педагогічному навчальному закладі. Визначено, що робота над голосом обов'язково повинна починатись з детального вивчення студентами анатомічної будови голосового апарату, а також фізіології фонації.

Ключові слова: голос, голосова культура, майбутні вчителі, голосовий апарат, фонація, порушення голосу.

Acquaintance of prospective teachers with the building and work of voice apparatus as an initial stage in the work at voice

In the article the author touches one of the actual problems of the modernity - search for effective ways concerning the lowering spreading of voice breaches among teachers. Voice is the main instrument for teachers but it also causes the biggest number of problems. This fact is confirmed by statistic data of doctors-phoniatrists who state that about 86% of teachers of schools providing general education have voice breaches. Voice breaches appear in the most efficient age (25-55 years old) causing long disability to work and sometimes disablement, depriving the society of qualified staff.

One of the main reasons which promotes to increasing of number of voice breaches among teachers is unreadiness of prospective teachers for voice loading. And though there are many methods today in the sphere of getting speaking (actor) voice (I. Kozlyannikova, M. Knebel, N. Petrova, I. Promtova, S. Savkova, E. Sarycheva, K. Stanislavskiy and others), researches of acoustics peculiarities of the phonation (L. Dmitriev, M. Zhinkin, A. Muzenhold, S. Rzhvkin, A. Rudakov, R. Usson), researches of psysiological base of voice training (M. Grachova, K. Zlobin, I. Pavlov, I. Sechenov, F. Frolov, O. Yakovenko and others) but all of them are not used in proper way in the professional teacher training.

There is an opinion that increased voice loading is harmful factor which can cause development of professional pathology. Some scientists (L. Rudin, Z. Anikeeva, V. Morozov) think that professional selection according to medical indexes must be before any activity connected with increased voice loading. But it is very difficult to do it in practice as today there are no legislative acts which regulate such inspections of school leavers; medical examination on the form 086U does not foresee medical examination by phoniatrist, specialist who could give qualified conclusion about state of voice apparatus; there are very few such specialists; today there is no clear generally accepted list of generally accepted contra indications about voice and speech professions.

In author's opinion, the more efficient way of lowering spreading voice breaches among teachers is special training of voice apparatus for voice loading during their learning in pedagogic educational institutions. According to the results of the research school leavers who enter pedagogic educational institutions, are young people who don't have voice problems yet. But after teaching during pedagogic practice majority of students (63%) felt different problems with voice: voice tiredness, painful feeling in the throat, absence of loud voice, husky voice, absence of emotional and intonational expressiveness, cough during speaking, etc.

So, we can make a conclusion that while entering pedagogic educational institutions students have healthy voice apparatus but they can't use it effectively and correctly. We think that the programs of educational institutions which prepare specialists of voice and speech professions must include voice training which is directed for mastering skills of correct and effective use of voice by students.

Authors considers the voice culture as complex of necessary knowledge and skills which let the representatives of voice and speech professions (teachers) use their voice apparatus correctly and effectively in the process of their professional activity. In the base of voice culture we can see axiological attitude to the voice as the main and fragile instrument of professional activity. In order to master voice apparatus correctly it is necessary to have clear idea about its building and work. Study of knowledge level of students concerning building and functions of voice apparatus showed its rather low level. The author is sure that work concerning the improvement of voice data of students must begin with learning its building and functions of voice apparatus which lets prospective teachers not only care about their main instrument of the professional activity but also understand the processes which take place on the stage of improvement of voice qualities.

Key words: voice, voice culture, prospective teachers, voice apparatus, phonation, voice breaches.

Голос для педагогів є основним робочим інструментом [3, 7]. І саме він приносить більше за все проблем, про що свідчать статистичні дані лікарів-фоніаторів, які констатують порушення голосу у 65% педагогів [3, 8]. За дани-

ми С.Романенко 86% вчителів загальноосвітніх шкіл мають функціональні порушення голосу, тобто такі розлади голосової функції, при яких не спостерігається виражених органічних порушень у голосовому апараті, але є наявні

певні порушення фонації (зміна тембру, інтенсивності, модуляції голосу, рухової і коливальної здатності голосових складок тощо). Ситуація ускладнюється тим, що порушення голосу виникають у найбільш працездатному віці. О.Лаврова та співавтори констатують, що серед усіх обстежених хворих з голосовими порушеннями, 80% з них є професіоналами голосу у віці від 25 до 55 років [2]. Порушення голосу призводить до тривалої непрацездатності, а іноді й до інвалідності (Л. Гончарук, В.Панкова) і позбавляє суспільство кваліфікованих кадрів. Отже, проблема порушення голосу у педагогів має соціально-економічне значення. Велика розповсюдженість порушень голосу серед педагогів змушує шукати ефективні шляхи для її зниження.

Незважаючи на те, що на сьогоднішній день існує багато методик у галузі становлення акторського голосу (І.Козляникова, М. Кнебель, Н.Петрова, І. Промтова, С. Савкова, Є.Саричева, К.Станіславський та інші), дослідження акустичних особливостей процесу голосотворення (Л.Дмитрієв, Н. Жинкін, А.Мюзенгольд, С.Ржевкін, А. Рудаков, Р. Юссон), дослідження фізіологічних основ постановки голосу (М.Грачова, К. Злобін, І. Павлов, І. Сеченов, Ю.Фролов, О. Яковлев тощо), але всі ці напрацювання не використовуються належним чином у процесі підготовки майбутніх учителів. Лише наукові праці останніх років (А. Капської, А. Князькова, Л.Крамущенко, Т.Ладженської, А. Михальської, Н. Тарасевич) торкаються питання з постановки мовного голосу і розвитку мовлення як складової частини педагогічної майстерності. Однак, все одно спостерігається стійка тенденція до збільшення захворюваності голосового апарату серед педагогів від 30-40% (у 30-60-і роки ХХ століття) до 55-60% випадків – за останнє десятиліття (Т.Лебедев, О.Орлова, В.Панкова, G.Bohme, H.Gundermann, R.Satalloff та ін), що дозволяє зробити висновок про недосконалість роботи в цьому напрямку. Ми впевнені, що всі майбутні педагоги повинні проходити спеціальну підготовку голосомовного апарату до голосового навантаження ще під час навчання в педагогічному навчальному закладі.

Ураховуючи той факт, що підвищене голосове навантаження є шкідливим фактором і може призводити в майбутньому до розвитку професійної патології, багато вчених серед яких Л. Рудін, З. Анікеєва, В. Морозов впевнені в тому, що профвідбір за медичними показниками завжди повинен передувати початку тієї або іншої діяльності, яка є пов'язаною з підвищенням голосовим навантаженням [6]. Але на практиці дана умова не завжди виконується, так як це пов'язане з цілим рядом труднощів: по-перше, на сьогодні не існує законодавчих актів, які регламентують подібні обстеження абітурієнтів. Але приймальні комісії мають право вимагати від абітурієнтів додаткові документи. Таким чином, визначення придатності до вокально-мовних професій на етапі абітурієнства є предметом вибору керівництва кожного конкретного учбового закладу. По-друге, медичний огляд за формою 086У не передбачає медичного обстеження фоніатора, спеціаліста, який міг би дати кваліфікований висновок про стан голосового апарату. По-третє, спеціалістів з питань голосу – фоніаторів дуже мало і батьки майбутніх абітурієнтів (та й самі абітурієнти) можуть навіть не підозрювати про існування такого спеціаліста і необхідності проведення подібної процедури. По-четверте, сьогодні не розроблений чіткий загальноприйнятий перелік загальноприйнятих протипоказань щодо голосомовленнєвих професій.

Є. Лаврова переконана, що визначення професійної придатності в першу чергу повинне враховувати стан гортані і вимоги, які пред'являються голосовій функції – згідно з оптимальними нормами за висотою, силою, тембровими характеристиками. Голос майбутніх вчителів повинен мати витривалість, бути стійким, здібним переносити значні навантаження [2].

Однак необхідно пам'ятати про те, що багато хронічних захворювань органів і систем, які не входять до складу голосового апарату, можуть стати причиною неповноцінного його функціонування навіть у випадку відсутності будь-яких змін самої гортані. Сюди відносяться захворювання легенів, серцево-судинної, нервової, ендокринної систем. Бувають випадки, коли голосовий апарат в нормі, а голос не звучить. Тоді треба шукати глибші причини, які викликають розлади голосової функції, а причин може бути багато. Ними можуть виявитися різні дисгормональні явища, хронічні захворювання бронхолегеневої системи (хронічний бронхіт, бронхіальна астма), викривлення перегородки носа з вираженим порушенням функції зовнішнього дихання та ін. Всі подібні стани будуть в тій чи іншій мірі негативно впливати на функцію гортані, роботу голосового апарату взагалі. Адже підвищене голосове навантаження сприятиме ускладненню перебігу хронічного захворювання, наприклад, провокувати приступи бронхіальної астми і т.д. Це пов'язане з тим, що в утворенні голосу приймають участь багато органів і систем організму, серед яких серцево-судинна, нервова, м'язова, дихальна (трахея, бронхи, плевра, легені) системи, органи черевної порожнини, слуху, зору і т.д., які прямо або побічно впливають на стан голосу. Тому, перед вступом до відповідного навчального закладу, де готують представників голосомовленнєвих професій, дуже важливо включити медичні протипоказання щодо даної професії.

Однак проведене нами спостереження і анкетування показали, що абітурієнти, які вступають в педагогічний учбовий заклад – це, як правило, молоді люди, які ще не мають проблем пов'язаних з голосом. Цей факт підтверджує і дослід, проведений Ю. Василенко в процесі якого було обстежено стан голосомовленнєвого апарату 200 студентів педагогічного університету. Результати показали, що захворювання гортані у обстежуваних студентів не перевищують 10%, при чому 6% приходить на долю функціональних змін, тобто таких, під час яких не спостерігається будь-яких органічних пошкоджень, а відмічаються лише проблеми з правильним використанням голосу. Отриманні дані свідчать, що голосовий апарат у переважної частини студентів знаходиться в здоровому стані! Проте після активного використання голосового апарату під час процесу імітації уроку, у переважній більшості – у 63% студентів виявлені дефекти у фонаційному диханні, в роботі артикуляційного апарату, а також в поганому використанні резонаторів і т.д. [1]. Ми в свою чергу можемо припускати, що отриманні дані можуть бути набагато вищі при щоденному активному голосовому навантаженні.

Проведене нами анкетування студентів випускних курсів дозволило виявити, що вперше проблеми з голосом студенти почали відчувати під час проходження педагогічної практики. Більшість студентів (68%) відмітили наявність різного роду проблем з голосом: втомлюваність голосу, більові відчуття в горлі, відсутність гучності голосу, охриплість, відсутність емоційної і інтонаційної виразності, поява кашлю в момент мовлення і т.д.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що вступаючи в педагогічний учбовий заклад, студенти мають з самого початку здоровий голосовий апарат, однак не вміють правильно і ефективно ним користуватися, що є наслідком недостатньої підготовленості до майбутнього голосового навантаження. Ми вважаємо, що програми учбових закладів, які готують спеціалістів голосомовленнєвих професій, обов'язково повинні включати голосову підготовку, спрямовану на опанування студентами навичок правильного та ефективного володіння голосом. Вирішити дану проблему покликана – голосова культура. *Голосову культуру* ми розглядаємо як комплекс необхідних знань, вмінь та навичок, які дозволяють представникам голосомовленнєвих професій (педагогам) правильно і ефективно використовувати свій голосовий апарат в процесі профе-

сійної діяльності. В основі голосової культури лежить ціннісне відношення до голосу, як до основного і крихкого інструменту професійної діяльності. Для того, щоб правильно володіти своїм голосовим апаратом необхідно, перш за все мати чітке уявлення про його будову і роботу.

Г. Пустиннікова однією з причин росту порушень голосу серед педагогів вважає відсутність чітких уявлень про будову і роботу голосового апарату, а незнання, в свою чергу, тягне за собою неправильне володіння голосовим апаратом. В той час, як відомі вчителі співів XIX століття Ламперті і М. Гарсія, котрі дали світові багато прекрасних співаків, дозволяли своїм учням виконувати складні партії лише після того, як вони вивчали будову голосового апарату і, тільки тоді, вчилися правильно володіти їм [5].

В. Морозов у своїй роботі «Вокальний слух і голос» пише, що «людський голос – «живий музичний інструмент» набагато разів складніший, ніж скрипка або фортепіано, крихкий, примхливий і підкорюється не лише музичним, але й ще фізіологічним законам. Для того щоб «грати» на ньому, треба знати хоч би основні його «технічні» властивості» [4].

Протилежної точки зору дотримується сучасний педагог з розвитку мовленнєвого голосу Л. Соловійова, яка вважає, що стара система навчання голосової техніки, яка спирається на використання анатомо-фізіологічних особливостей органів і голосоутворення, на точність знання деталей мовленнєвого механізму відходять у минуле в Америці, в Європі.

Проведене нами анкетування 476 студентів старших курсів виявило, що 96% студентів не мають чіткого уявлення про будову і функціонування голосового апарату. Ми розділяємо точку зору Н. Жилкіна, який стверджує «якщо механізм даного явища вивчений, виникають можливості і перспективи оволодіти ним», тому вважаємо, що майбутнім педагогам необхідні знання відносно будови і функціонування голосового апарату, що дозволить свідомо підходити до розуміння тих процесів, які проходять на етапі формуванні педагогічного голосу.

Ми впевнені, що роботу над розвитком, удосконаленням, постановкою голосу необхідно починати із ознайомлення з будовою і роботою голосового апарату, і проводити паралельно, що дасть можливість свідомо підходити до розуміння тих процесів, які проходять в процесі формування професійного голосу педагога. Необхідно відмітити те, що педагоги мають дуже низький рівень знань про будову та роботу голосового апарату, це обумовлено тим, що в програмі педагогічних учбових закладів нема предмета, котрий би комплексно підходив би до вирішення проблеми розвитку, охорони педагогічного голосу. Того ж часу інформація про анатомію та фізіологію органів голосо-мовленнєвого апарату докладно представлена у спеціалізованій медичній літературі, однак є практично «нечитабельною» і занадто складною для людей, які не мають медичної освіти. Виходячи із цього, виникає необхідність висвітлення даної теми таким чином, щоб, з однієї сторони, зберегти науковість знань, але з іншої, зробити їх доступними для розуміння представниками голосо-мовних професій. Для педагогів, ознайомлення з будовою і роботою голосового апарату важливе лише в загальному контексті і на самому поверхневому рівні лише для викорінення антинаукових і обивательських уявлень про цей орган, - вважає Л. Рудін [6].

Під час ознайомлення майбутніх учителів з будовою та функціонуванням голосового апарату необхідно звернути увагу на поняття «голосова система» та «голосовий апарат». Поняття *голосова система* є більш широким і включає в себе голосовий апарат і всю складну систему взаємодій і центральної регуляції. *Голосовий апарат* – це та частина системи голосоутворення, яка відповідає за акт продукування звуку. Цей складовий елемент системи сам

досить складний і включає в себе цілу низку структур і утворень, а також власні регуляторні механізми [8].

Студенти повинні знати, що голосова система складається із двох відділів: центрального і периферичного. Центральний (або регулюючий), забезпечує керування тим, що говориться, який представляє собою головний мозок з його корою, підкірковими вузлами, провідними шляхами, ядрами стовбуру (в першу чергу довгастого мозку) та відповідних нервів. Узгоджена робота мовленнєвої системи людини, рухи м'язів ротоглоточної порожнини, голосових складок, а також м'язів, які беруть участь в мовленнєвому диханні, здійснюються як результат керування ними центральною нервовою системою.

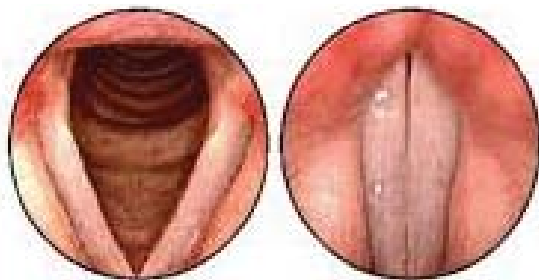
Головний мозок є центральним апаратом мовлення, що здійснює керування і регулювання звуковим мовленням, всі рухи ротоглоточної порожнини, голосових складок, а також м'язів, які беруть участь в мовленнєвому акті, керуються і регулюються різними відділами головного мозку. Центральний мовленнєвий апарат знаходиться у головному мозку і складається із кори головного мозку (переважно лівої півкулі), підкіркових вузлів, провідних шляхів, ядер стовбура (перш за все довгастого мозку) і нервів, які йдуть до дихальних, голосових та артикуляційних м'язів. Нормальна діяльність цих полів забезпечує керування мовною системою та її регуляцію, правильний підбір слів і сприйняття зверненої мови. У людини в головному мозку є три мовних поля. Вони розташовані не в одному місці, а на деякій відстані один від одного, що забезпечує надмірність та підвищує надійність нервової системи, пов'язаної з мовною активністю. Тому якщо виходить із ладу через якісь причини одна мовленнєва область кори головного мозку, то в мовному процесі бере участь інша.

Периферичний (або виконавчий) відділ, який представляє всю сукупність виконавчих мовних органів, які забезпечують членороздільне вимовляння, він складається із трьох відділів: дихального (енергетичного); голосового (генераторного); артикуляційного (той що видає звуки або резаноторно-артикуляційний).

Безпосереднім джерелом звуку є гортань з голосовими складками, які знаходяться в ній. Необхідно звернути увагу, що в науковій літературі на даний момент зустрічаються два терміни: голосові зв'язки та голосові складки. В професійній лексикі і в старих посібниках логопеди, фоніатри, вокальні педагоги часто використовують термін «голосові зв'язки» або «зв'язки», а в нових – «складки». Таким чином обидві назви – правильні.

Через специфічність місця розташування голосових складок студенти не мають можливості самостійно побачити сам процес народження звуку. Ми рекомендуємо використовувати якомога більше наочності, а також відеозаписи ларингостробоскопії, які дозволяють побачити процес коливання голосових складок і почути процес народження звуку.

Голосові складки представляють собою структурний комплекс, край якого утворений голосовою зв'язкою, а тіло – масою голосового м'яза. Голосові складки вкриті слизовою оболонкою. В нормі під час огляду вони виглядають сіро-білими з гарним перламутровим блиском. Голосові складки – орган, який відповідає за утворення звукової хвилі за рахунок коливання голосових м'язів. Звукова хвиля, проходячи через простір м'якого піднебіння (межі: від голосових зв'язок до маленького язичка) і ротової порожнини (артикуляційний апарат), перетворюється в повноцінний звуковий ряд, який доступний звичайному слуху. Голосові складки представляють собою товсті трикутної форми тяжі, які йдуть від місця з'єднання пластинок щитовидного хряща до голосових відростків черпаловидних хрящів.

Голосові складки під час мовчання

Голосові складки під час фонації

Довжина голосових складок у чоловіків 20-22мм, у жінок – 18-20мм. Вони нагадують струни, які коливаються, і є унікальними за своєю структурою, так як мають неповторну будову. Між голосовими складками утворюється щілина, яку називають голосовою, ширина якої у дорослих – 10-15мм. Під час форсованого дихання голосова щілина максимально розширюється, під час спокійного дихання – щілина середньої величини, трикутної форми. Фонаторна (голосова) функція гортані тісно пов'язана з дихальною і мовною. Утворення голосу відбувається лише коли щілина закрита. При підвищеному тиску повітря в підголосовій порожнині струмінь повітря проривається із легенів. Голосові складки здійснюють коливальні рухи різної частоти і амплітуди, внаслідок чого утворюється звук різної висоти і сили. Завдяки унікальній будові голосовий м'яз одночасно здійснює коливання, як всією масою, так і окремими її частинами (волокна голосового м'яза йдуть різними напрямками: горизонтальному, вертикальному і косому) зі швидкістю від 50 до 1500 коливань за секунду [2]. Такі часті коливання око людини сприймати не може, тому під час звичайного огляду гортані дзеркалом голосові складки при фонації виглядають нерухожими. Для того, щоб побачити коливання необхідно зробити ларингостробоскопію. Цей метод дослідження оснований на використанні перервного світла, в результаті якого виходить оптично штучне уповільнення коливань голосових складок. Він широко використовується у фониатричній практиці для оцінки функціонального стану голосового апарату.

Рухи голосові складки можуть здійснювати в трьох проєкціях за рахунок того, що їх волокна розташовані у формі розтягнутої спіралі, яка складається з найтонших волокон, сплєтених в косу. Щодо ультраструктури голосового м'яза до цих пір немає єдиної думки, проте всі автори відмічають його будову специфічною для людини, необхідною для високоорганізованої фонаторної функції і виконання голосовим м'язом складних технічних завдань.

Саме усвідомлення студентами унікальності будови голосового апарату і його крихкості дозволяє сформулювати ціннісне відношення до голосу (як до свого, так і до голосу свої вихованців). Наші спостереження показують, що практично всі студенти при виникненні проблем з голосом помилково використовують шепіт, навіть не підозрюючи про його шкідливість для голосового апарату. При *шепоті* голосові складки не змикаються протягом усього часу, і залишається невеличка щілина у вигляді трикутника у задніх відділах (рис.1).

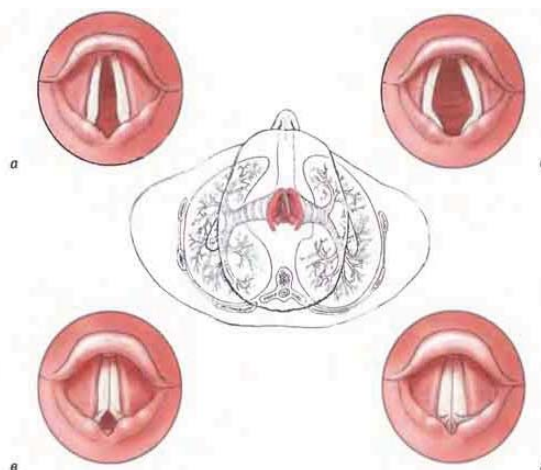

Рис. 1 Положення голосових зв'язок:

А - зв'язки в розслабленому стані,

Б - зв'язки повністю розкриті – глибоке і швидке дихання

В - зв'язки децю привідкриті – шепіт,

Г - зв'язки зімкнуті – звичайне мовлення.

Через цю щілину проходить видихуваний струмінь повітря, а голосові складки не коливаються. Шум тертя повітря об краї щілини сприймається у вигляді шепоту. Завдяки артикуляційному апарату та резонаторам цей шум набуває рис голосних і приголосних звуків. Для шепоту характерна вища частота формант голосних, ніж при звичайній фонації, особливо першої форманти, та зміщення спектра у більш високу ділянку. Майбутні вчителі повинні знати про травматичність шепоту голосового апарату і не використовувати його.

Таким чином, знання про будову та функціонування голосового апарату дозволить майбутнім педагогам дбайливо відноситися до головного інструменту професійної діяльності – голосу, а також правильно та ефективно використовувати його у професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Василенко Ю.С. Голос. Фониатрические аспекты. – М.: Дипак, 2013. – 396 с.
2. Пекерская Е.М. Вокальный букварь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/CULTURE/MUSICAC/AD/PECERSKAYA/vocal.txt>
3. Лаврова Е. В. Нарушения голоса : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/Е.В.Лаврова, О.Д.Коптева, Д.В.Уклонская. — М.: Издательский центр «Академия», 2006. — 128 с.
4. Орлова О.С. Нарушения голоса / О.С.Орлова. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – 220с.
5. Пустыникова Г.Н. Практическое пособие по восстановлению речевого и певческого голоса. – М.: «Издательский дом Альянс», 2009. – 128с.
6. Рудин Л.Б. Основы голосоведения. – М.: Граница, 2009. – 104с.
7. Савостьянов А.И. 300 упражнений учителю для работы над дыханием, голосом, дикцией и орфоэпией /А.И. Савостьянов. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 160с.
8. Шидловська Т.А. Функціональні порушення голосу /Т.А.Шидловська – К.: Логос 2011. – 523с.

УДК 37.035:364.465

В.В. Пижук

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ

Анотація. У статті розглянуто розвиток громадянського виховання на основі педагогічних ідей українських громадських діячів. Проаналізовано проблеми громадянського виховання в українській державі.

Ключові слова: громадянське виховання, держава, демократія, патріот.

Summary. The article is devoted to the development of civil education on the basis of pedagogical ideas of the Ukrainian public persons. Problems of civil education in Ukraine are analysed. The analysis of historical heritage is actual in examining of this problem. Many Ukrainian public persons expressed own opinion about the problem of citizen education. The important thing is to listen to their thoughts and arguments. The purpose of the article consists of profound understanding of the civil education problem in Ukraine.

Keywords: civil education, state, democracy, patriot.

Постановка проблеми. Нині, коли відбувається активний розвиток демократизації держави, громадянське виховання є одним із найважливіших завдань, які розв'язує система освіти. Формується національна демократична держава, і однією з передумов її існування є лояльний до держави громадянин, що дотримується демократичних цінностей та настанов у своїй поведінці.

Український народ за історію свого існування пережив багато страждання, але віра у своє коріння, у свій спадок, у свої сили допомогла йому вижити і ствердитись у світі. Тому розкриваючи тему громадянського виховання ми не можемо не звернутися до досвіду минулого, а саме до роздумів громадських діячів, мислителів та педагогів.

Аналіз основних досліджень. Проблема громадянського виховання завжди привертала до себе увагу філософів, педагогів і психологів. Ще стародавні мислителі (Аристотель, Платон, Плутарх, Сократ) з'ясували суть громадянського виховання, обґрунтували шляхи і методи його реалізації. Ці ідеї знайшли свій подальший розвиток у працях А. Адлера, Г. Гегеля, Д. Локка, Ж – Ж. Руссо, З. Фрейда. Такі видатні українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, М. Грушевський, В. Сухомлинський та багато інших звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості.

Мета статті полягає в аналізі педагогічної спадщини педагогів, політиків та громадських діячів українського суспільства минулого для поглибленого розуміння проблеми громадянського виховання в українській державі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток громадянського виховання на території України завжди був тісно пов'язаний з політичним та культурним життям держави, тому аналіз історичної спадщини є актуальним у розгляданні даної проблеми. Багато українських громадських діячів висловлювали своє бачення проблеми виховання громадянина. Тому є важливим дослухатись до їх думок та міркувань.

Так, наприклад, Тарас Григорович Шевченко хоч ніколи і не був учителем і, окрім «Букваря Южнорусского», не написав ніяких педагогічних творів, але своїми поетичними творами, повістями, драмами заклав основи тієї екопсихологічної системи особистості, яка, згідно з російською вченою Г.О. Глоговою, становить своєрідний внутрішній психологічний «дім», усі компоненти якого «взаємопов'язані, пригнані один до одного» і забезпечують людині «стабільність її внутрішнього духовного світу».

Без створених великим поетом яскравих образів кращих представників українського народу, близького серцю кожного українця образу неньки – Україні важко виховувати глибокі патріотичні почуття у підростаючого покоління в цей складний, суперечливий, доленосний час.

В основі освітньо-виховного ідеалу Шевченка – щира, працьовита, духовно багата людина, яка, з одного боку, і «чужому» навчається і «свого» не цурається, а з іншого –

здатна «все розібрати» і «спитати» себе: «Що ми? Чий ми? Яких батьків? За що закуті?»

Великі надії Шевченко покладав на недільні школи, намагався їм всіляко допомагати (передавав частину коштів, отриманих від реалізації «Кобзаря»). Намагаючись прислужитися справі українського шкільництва, підготував до видання «Буквар Южно-русский», яким започаткував свій план створення дешевих, доступних для всіх дітей шкільних підручників. Шевченко мріяв про справжню народну школу, в якій би навчалися рідною мовою всі діти без будь-яких обмежень [3].

Український письменник та педагог Ю. Федькович вважав важливим фактором у вихованні є народність. У статті «Про школу і шкільні підручники» він зазначав, що головний критерій народності — народна мова, народні звичаї, народна поезія. Цікаві його думки стосовно дидактичних проблем. Був переконаний, що в навчанні слід використовувати методи, які розвивають і збагачують дітей. На його думку, методи навчання мають забезпечити самостійність «бачити, думати, говорити». Виходячи з цього, у своєму «Букварі для селянських дітей на Буковині» він умістив тексти, які сприяли пробудженню в них допитливості та формуванню високих моральних якостей. Якщо дитина буде знати рідну мову, звичаї, літературу, якщо вона буде патріотом то у майбутньому вона стане гідним громадянином держави. На мою думку народ є народом тільки тоді, коли складається з небайдужих людей, які цілісно розуміють своє місце у державі, які є громадянами свого суспільства [3].

Іван Франко вважав, що повного розквіту рідного шкільництва, української педагогіки, освіти й науки, педагогічної й національної культури можна досягти тільки за умов самостійної Української держави. Він боровся за українську національну школу демократичного характеру й гуманістичного спрямування, обстоював необхідність створення підручників високого наукового рівня. Мету виховання І. Франко вбачав у всебічній підготовці молодого покоління до здійснення найвищого ідеалу нації – осягнення власної державності, до активної творчої участі в розбудові рідної духовної й матеріальної культури, а через неї до участі у вселюдській культурі. Національне виховання, на його думку, це – творення і безупинне вдосконалення нації. Основними рисами українця мають бути: свідомий патріотизм, висока моральність, вихованість, господарність, освіченість, професіоналізм, фізична й естетична досконалість, витривалість, підприємливість, ініціативність тощо. І. Франко зробив великий внесок у висвітлення української народної педагогіки і на педагогіки в цілому [3].

Михайло Сергійович Грушевський - професор, видатний історик, публіцист, перший Президент України. Вважав українську історію могутнім засобом громадського виховання, важливим моральним елементом навчального змісту.

М. Грушевський стверджував, що серед найважливіших потреб розвитку національного виховання є потреба рідної школи, без якої народ ніколи не зможе вибитися на